

Identifying the Tourism Route in the Historical Context of Bushehr with the Culture-Based Tourism Approach

Mehran Alalhesabi*

Associate Professor of Urban Design, Iran University of Science and Technology, Tehran, Iran

Mahboobeh Mazarei

Master of Urban Design, Iran University of Science and Technology, Tehran, Iran

Abstract

Today, historical contexts have been forgotten with the expansion of cities and their rapid growth. The design of urban spaces for the passage of cars has caused historical context destructions and the removal of pedestrians from these spaces. In addition, the presence of valuable elements in these contexts has made the need to protect the old context of cities even more apparent. The historical context of Bushehr city also contains a rich cultural heritage. Problems such as the buildings' destruction and the unfavorable visual condition, distinctive architecture, the lack of spatial connection between valuable historical elements, and cultural customs that are being forgotten, formed the idea of this research. This research solves these issues to identify the tourist route in the historical context with the culture-based tourism approach using a descriptive-analytical method. The information required for this study was extracted through library and field methods. After scrutiny of the studied area, it was analyzed by various methods such as interviews and related software. The research results indicate many tourism potentials in historical-cultural, religious, commercial, and customs fields in the historical context of Bushehr. In order to introduce these potentials to tourists, three different scenarios of tourism are defined in the historical context of Bushehr, which has been tried to have the most significant tourism potential. It is appropriate to introduce these potentials to local and foreign tourists by defining specific tourist routes in the historical context and

* Corresponding Author: alalhesabi@iust.ac.ir

How to Cite: Alalhesabi, M., & Mazarei, M. (2022). Identifying the Tourism Route in the Historical Context of Bushehr with the Culture-Based Tourism Approach. *Tourism Management Studies*, 17(59), 39 -74. doi: 10.22054/tms.2022.69606.2745

leading to boost the residents' economy and brand the historical context of Bushehr.

Introduction

The historical context of Bushehr, which dates back to the Afshariya period, is one of the few historical contexts in Iran that have been provided for the formation of its urban skeleton in three different periods. Identifying tourist walking routes to establish spatial connections between valuable historical elements is one of the ways to save the historical context from decay and destruction. The lack of spatial communication through these routes leads to the forgetting of the context, the loss of identity and the forgetting of the authentic culture and old traditions of Bushehr, the absence of a good mentality towards the context, the lack of attention to the needs of the residents and the provision of the services they need, the destruction of the building and destruction of the urban landscape, lack of economic growth, and finally migration of primary residents and destruction of historic fabric. This research has been done to develop and facilitate tourism in the historical context of Bushehr with a tourism-based approach. Now, the critical issue is how to help attract tourists to Bushehr by regenerating the historical context of Bushehr city and identifying the tourism route in it.

Materials and Methods

The present study, in terms of purpose, has been applied to the research group. In terms of method, it has a descriptive-analytical and qualitative approach. The required information related to the research sample has been obtained through observation, field observations, interviews, and completed questionnaires from people living in the area and tourists.

The research analysis is in such a way that criteria are determined for the extracted indicators so they can be checked. These criteria have been analyzed and checked by spatial analysis in the Arc GIS software. According to the 2016 census, the population of the historical context of Bushehr is estimated at 11,940 people. Based on the mentioned number and using Cochran's formula method, 372 questionnaires have been completed in the old context.

Discussion and Results

The indicators of the presence of mixed-use and the existence of service and welfare facilities have been analyzed to investigate the performance component. Due to the location of commercial-service areas along the principal axes, access to residential areas located in the center of the neighborhoods is unfavorable. The mobility and accessibility component

includes priority indicators for pedestrian versus vehicular movement, emergency vehicle passage, and access to public transportation stations. In general, the state of public transportation and the level of people's acceptance and use of it in Bushehr is unfavorable. The component of comfort and convenience has been examined by the index of the absence of noise and noise pollution, and the indicators of the presence of vegetation and green space and good sun exposure and shading have presented the environmental component. In order to examine the physical component, several indicators, such as centers and historical elements with capacity for development, the presence of physical permeability, and the rest, have been used. The safety and security component has been measured with two indicators the presence of night activities and the presence of residential units along the axis. The lack of night activities and lighting in the old context has reduced security at night. Social and cultural values include two indicators of cultural, historical, commercial, and religious signs and buildings (tangible cultural heritage) and collective and ritual ceremonies (intangible cultural heritage).

Conclusions

The first step in reviving the historical context of Bushehr is to identify the valuable historical and cultural elements. In order to determine the path of tourists in the historical context and design the selected route, three scenarios have been considered. In each scenario, the effort has been to cross the route with more historical monuments while maintaining the average length of the route and the proximity to the public transport station and passing nearby or the routes that can provide appropriate relief. The first scenario, the trip to old Lian, is 1.92 km long and mainly passes through the historical cores of the neighborhoods. In addition, this route passes through well-known and restored buildings. The second scenario is called the lost mansions, and with a length of 2.22 km, it connects the centers of the old neighborhoods of the past like a ring and, on its way, introduces many historical mansions that are less known to tourists. The third scenario is called market walking, and with a length of 1.48 km, it passes through the lines of the old market. In this way, it has been tried to introduce tourists to some historical and religious monuments and various ceremonies in addition to passing through the old market. By scoring based on the extracted indicators, the second scenario (lost mansions) was introduced as the best scenario.

Keywords: Tourism Potentials, Culture-Based Tourism, Tourism Route, the Historical Context of Bushehr.

----- مطالعات مدیریت گردشگری -----

سال ۱۷، شماره ۵۹، پاییز ۱۴۰۱، ۳۹-۷۴

tms.atu.ac.ir

DOI: 10.22054/tms.2022.66853.2702

شناسایی مسیر گردشگری در بافت تاریخی شهر بوشهر با رویکرد گردشگری فرهنگ مینا

مهران علی‌الحسابی * دانشیار طراحی شهری، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران

محبوبه مزارعی کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران

چکیده

امروزه با گسترش شهرها و روند سریع رشد آن‌ها، بافت‌های تاریخی به فراموشی سپرده شده‌اند. طراحی فضاهای شهری برای عبور خودروها، موجب نابودی بافت‌های تاریخی و حذف عابران از این فضاها شده است. علاوه بر آن، وجود عناصر ارزشمند در این بافت‌ها، لزوم حفاظت از بافت قدیم شهرها را بیش از پیش نمایان کرده است. بافت تاریخی شهر بوشهر نیز میراث فرهنگی غنی را در خود جای داده است. مشکلاتی نظیر تخریب ابنیه و وضعیت بصری نامطلوب، معماری متمایز و عدم وجود ارتباط فضایی بین عناصر ارزشمند تاریخی و آداب و رسوم فرهنگی رو به فراموشی، موجب شد تا این پژوهش با رویکرد توصیفی-تحلیلی و باهدف شناسایی مسیر گردشگری در بافت تاریخی شهر بوشهر با رویکرد گردشگری فرهنگ مینا، به حل این مسائل بپردازد. اطلاعات مورد نیاز این پژوهش از طریق روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی استخراج شده و پس از تدقیق محدودده مورد مطالعه، با روش‌های مختلفی نظیر مصاحبه و استفاده از نرم‌افزارهای مرتبط، به تجزیه و تحلیل پرداخته شد. نتایج پژوهش حاکی از آن است که پتانسیل‌های گردشگری بسیاری در زمینه‌های تاریخی-فرهنگی، مذهبی، تجاری و آداب و رسوم در بافت تاریخی شهر بوشهر وجود دارد. جهت معرفی این پتانسیل‌ها به گردشگران، سه مسیر مختلف گردشگری در بافت تاریخی شهر بوشهر تعریف شده که تلاش شد هر کدام، بیشترین برخورداری از پتانسیل‌های گردشگری را داشته باشد. شایسته است که از طریق تعریف مسیرهای گردشگری مشخص در بافت تاریخی، این پتانسیل‌ها را به گردشگران داخلی و خارجی معرفی کرده و موجب رونق اقتصاد ساکنین و برندسازی بافت تاریخی شهر بوشهر شد.

کلیدواژه‌ها: پتانسیل‌های گردشگری، گردشگری فرهنگ مینا، مسیر گردشگری، بافت تاریخی شهر بوشهر.

مقاله حاضر برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد محبوبه مزارعی، به راهنمایی دکتر مهران علی‌الحسابی، در رشته طراحی شهری دانشگاه علم و صنعت ایران است.
* نویسنده مسئول: alalhesabi@iust.ac.ir

مقدمه

شهر به عنوان یک واحد جغرافیایی نقش مهمی را در گردشگری ایفا می‌کند. در زمان گذشته شهرها سرعت رشد آرامی داشته و در هر دوره دارای وجوه مشترکی بوده که در طی سال‌های دراز به نوعی تسلط کالبدی، معماری، فرهنگی و هنری و... خود را حفظ کرده است. با این حال، امروزه سرعت رشد و توسعه بالا در شهرها موجب شده تا شهرها از نظر ظاهری، شباهت زیادی به یکدیگر پیدا کنند. در این میان، جایگاه شهرهای تاریخی و بخش‌های تاریخی با ارزش، نمود بیشتری پیدا کرده و چنین خصلت‌های شهری جنبه گردشگری پیدا کرده است. لذا، احیای ساختارهای کهن، برجسته‌سازی مکان‌ها و بازتولید خاطرات جمعی و کانون‌های تعلق خاطر، از جمله اولین اقدامات برای ایجاد کشش ذهنی به سمت محیط‌های تاریخی است که مقوله‌ای وسیع و پدیده‌ای نوظهور به نام گردشگری فرهنگی را مطرح می‌سازد.

بافت تاریخی شهرها به واسطه دارا بودن قدمت و میراث کالبدی به خصوص با عملکردهای فرهنگی، در فاصله نزدیک به یکدیگر و داشتن مسیرهای حرکتی ارگانیک و جذاب، مستعد شناسایی مسیرهای گردشگری و برگزاری تورهای پیاده گردشگری هستند. حضور عابران پیاده در معابر بافت‌های تاریخی اثری زندگی‌بخش در کالبد شهر دارد، به طوری که یکی از راه‌های تجدید حیات مدنی مراکز شهری مسیرهای پیاده گردشگری است که نقش مؤثری در کشف ادراک محیط کالبدی و اجتماعی دارند و مظهر تمدن و هویت شهر هستند.

بافت تاریخی بندر بوشهر که قدمت آن به دوره افشاریه می‌رسد، از معدود بافت‌های تاریخی ایران است که زمینه‌های شکل‌گیری اسکلت شهری آن طی سه دوره تاریخی (افشاریه، زندیه و به‌ویژه قاجار) فراهم گردیده است. در بافت قدیم بوشهر بیش از یک‌صد عمارت تاریخی وجود داشته که بیشتر این عمارت‌ها در دوران رونق و شکوفایی اقتصادی بوشهر احداث گردیده است. در آن دوران به روایت سفرنامه نویسان، بوشهر به شهر عمارت‌ها مشهور بوده است. امروز، از آن عمارت‌های باشکوه و سیمای بافت تاریخی، آثاری چندان باقی نمانده است.

این شهر هر ساله در فصول معتدل سال خصوصاً در ایام نوروز میزبان گردشگران داخلی از اقصی نقاط کشور می‌باشد. در چنین شرایطی باز زنده‌سازی و بازآفرینی عرصه‌ها و جاذبه‌های

شناسایی مسیر گردشگری در بافت تاریخی شهر بوشهر... علی‌الحسابی و مزارعی | ۴۵

گردشگری این شهر به خصوص بافت تاریخی آن با برنامه‌ریزی در جهت ساماندهی و معرفی این جاذبه‌ها، می‌تواند نقش به‌مراتب بیشتری در جذب گردشگر و توسعه فعالیت‌های گردشگری ایفا کند. شناسایی مسیرهای پیاده گردشگری به منظور برقراری ارتباطات فضایی بین عناصر ارزشمند تاریخی، یکی از راهکارهای نجات بافت تاریخی از زوال و نابودی است. عدم برقراری ارتباط فضایی توسط این مسیرها، منجر به فراموش شدن بافت، از دست رفتن هویت و فراموش شدن فرهنگ اصیل و سنت‌های قدیمی بوشهر، عدم وجود ذهنیت مطلوب نسبت به بافت، عدم توجه به نیازهای ساکنین و تأمین خدمات موردنیاز آن‌ها، تخریب ابنیه تاریخی و زشت شدن منظر شهری، عدم رشد اقتصادی و درنهایت مهاجرت ساکنین اصلی و تخریب کامل بافت تاریخی می‌شود. اتفاقی که به دلیل فقدان توجه کافی مسئولین مربوطه و شهروندان بوشهر به بافت تاریخی، دور از ذهن نیست. این پژوهش باهدف کلی توسعه و تسهیل گردشگری در بافت تاریخی شهر بوشهر با رویکرد گردشگری فرهنگ‌منا و در راستای آشکارسازی پتانسیل‌های گردشگری بافت تاریخی شهر بوشهر و ارائه راهکارهای کالبدی توسعه مسیرهای گردشگری در بافت تاریخی این شهر انجام شده است. حال مسئله مهم این است که چگونه می‌توان از طریق بازآفرینی بافت تاریخی شهر بوشهر و شناسایی مسیر گردشگری در آن، به جذب گردشگر به این بافت کمک کرد؟

پیشینه پژوهش

در این بخش به منظور شناخت و درک مطالعات انجام‌شده، برخی تحقیقات مرتبط موردبررسی قرار گرفته است. سید محسن حبیبی (۱۳۸۰) در مقاله «مسیر پیاده گردشگری» طراحی مسیرهای پیاده-گردشگری در بافت کهن را به‌عنوان گامی دوجانبه و شاید چند سویه برای حفاظت از بافت و هدایت گردشگر که می‌تواند به‌عنوان «پیش اقدامی» بافت کهن موردنظر را حیات بخشد و به‌عنوان عامل تکمیلی در امر حفاظت به احیا و بازآفرینی بافت منجر گردد، معرفی می‌کند. وی ضمن بررسی تجارب شهرهای اروپایی، اهمیت بافت‌های کهن و لزوم حفاظت از آن‌ها را بیان می‌کند. حبیبی در این مقاله اصول عام مسیرهای پیاده یا شبکه پیاده درون‌شهری، چگونگی انتخاب مسیر و مبانی طراحی مسیر را عنوان می‌کند. در نظر گرفتن ارزش‌های کالبدی و فرهنگی-رفتاری، اصل تداوم زندگی،

تعریف حدود و قلمرو و احترام به حرایم و شرایط محیطی، از عوامل مؤثر در انتخاب مسیر، طبق گفته نویسنده بوده است.

علی موحد و عاطفه احمدی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای تحت عنوان «مسیریابی گردشگران در بافت‌های تاریخی با رویکرد حفاظت و احیای این بافت‌ها با استفاده از GIS (نمونه موردی: سندج)» با استفاده از پایگاه سیستم اطلاعات جغرافیایی، تجزیه و تحلیل‌های فضایی و به کارگیری الگوریتم‌هایی همانند overlay، مدل بولین و network analysis در GIS به کارگیری عبوری مناسب برای الگوی حرکت گردشگری در بافت را، شناسایی و تفکیک کرده و مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است. تأکید بر عبور مسیر از مکان رویدادهای تاریخی، تأکید بر کارکرد گذشته مسیر، تأکید بر اختصاص حداکثر فضای مسیر به پیاده، تأکید بر پیوستگی و انعطاف‌پذیری مسیر، تأکید بر امنیت و دسترسی به تجهیزات و تأسیسات گردشگری، از معیارهای انتخاب مسیر معرفی شده توسط نویسندگان بوده است.

رضا احمدیان و مهری بیات‌زاده (۱۳۹۲) در مقاله خود با عنوان «طراحی پیاده راه‌ها در بافت تاریخی شهرها عاملی برای توسعه صنعت گردشگری (نمونه موردی شهر زنجان)» با مراجعه به نظریه Burtenshaw (1991) درباره قابلیت تبدیل سه دسته از فضاهای شهری به جاذبه‌های توریستی، طراحی مسیرهای پیاده تفریحی در بخش‌های خاصی از شهر را در دسته سوم قرار داده است. فرضیه اصلی در این مقاله تأثیر طراحی محورهای پیاده در بافت‌های تاریخی بر افزایش میزان جذب گردشگر می‌باشد. به همین منظور در این پژوهش سعی شده که ضمن بررسی نمونه‌های موردی اجرا شده از محورهای گردشگری پیاده مدار به روش استنتاج و مقایسه، به شناسایی مؤلفه‌های اصلی و اصول طراحی این محورها دست یافته و پس از دسته‌بندی آن‌ها، با استفاده از مطالعات میدانی میزان پذیرش این مؤلفه‌ها در هر کدام از محورهای شناسایی شده در بافت تاریخی شهر زنجان موردسنجش قرار گیرد. مؤلفه‌های اصلی معرفی شده توسط نویسندگان شامل تنوع، انعطاف‌پذیری، دسترسی و ارتباط، نفوذپذیری، آسایش و راحتی، ایمنی، خوانایی و تصویرپذیری، فرم و کالبد و سرزندگی و پویایی به عنوان مؤلفه‌های فیزیکی و حفظ هویت، امنیت، آموزش و معیارهای فرهنگی و اجتماعی به عنوان مؤلفه‌های فرهنگی، می‌باشد.

نبی مرادپور و دیگران (۱۳۹۶) در مقاله «بررسی تأثیر شاخص‌های پیاده‌مداری بر توسعه گردشگری پیاده شهری» گردشگری شهری را یکی از مهم‌ترین ابزارهای توسعه مناطق و

شناسایی مسیر گردشگری در بافت تاریخی شهر بوشهر... علی‌الحسابی و مزارعی | ۴۷

کشورها می‌داند. روش تحقیق در این پژوهش توصیفی-تحلیلی و پیمایشی است و از ابزار پرسشنامه برای کسب نظر شهروندان استفاده شده است. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای Spss و Lisrel استفاده شده است. در این پژوهش ضمن بررسی آثار پیاده‌مداری بر توسعه گردشگری شهری، به نقش پیاده‌مداری در پایداری محیط پرداخته است. به‌منظور بررسی تأثیر و نقش پیاده‌مداری در پایداری محیط، کیفیت پیاده‌مداری را در سه مثلث پایداری اجتماع، مهارت و منابع تحلیل می‌کند. وی در نهایت شاخص‌های مؤثر بر گردشگری پیاده‌شهری را ایمنی، پیوستگی مسیر، دسترسی، راحتی، پویایی و جذابیت، امنیت و انواع کاربری‌ها بیان کرده و در این بین شاخص‌های امنیت و دسترسی را از سایرین مهم‌تر می‌داند. با بررسی منابع مختلف و پیشینه پژوهش، همگرایی آن‌ها در تدوین مبانی نظری و استخراج شاخص‌ها و معیارهای شناسایی و طراحی مسیر گردشگری در این مقاله مورد استفاده قرار گرفته و شکاف‌های موجود در زمینه مسئله پژوهش نیز، شناسایی و اصلاح شد. سایر پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه، عمدتاً بر یک حوزه خاص نظیر معرفی اصول و معیارها، مکان‌یابی مسیر و... تأکید داشته است. با این حال در این پژوهش، تلاش شده تا ضمن داشتن نگاهی جامع به مقوله احیا بافت‌های تاریخی و تقویت گردشگری، عوامل مختلف اثرگذار بر موضوع پژوهش شامل انواع مختلف گردشگری، میراث فرهنگی ملموس و ناملموس، پتانسیل‌های مختلف بافت تاریخی شهر بوشهر در ابعاد مختلف کالبدی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی و مذهبی و... مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته و با مقایسه شاخص‌های شناسایی و مکان‌یابی مسیر گردشگری و شاخص‌های طراحی مسیر گردشگری، به دیدگاهی جامع در این زمینه دست یافته و به ارائه راهکارهای عملیاتی و اقدامات طراحی‌شده در این زمینه پرداخته شود.

مبانی نظری

بافت‌ها به دودسته کلی، دارای ارزش و فاقد ارزش تقسیم می‌شوند. رویکردهای جدید مرمتی سعی در تکیه بر میراث موجود در بافت‌های دارای ارزش و تلفیق اقتصاد و فرهنگ و احیای پایدار بافت‌های تاریخی از طریق تعیین نقش آن‌ها در سازمان فضایی شهر دارد. یکی از رویکردهای مطرح در این زمینه، رویکرد گردشگری در برنامه‌ریزی شهری است. امروزه این رویکرد به‌عنوان نوع جدیدی از انواع گردشگری، موضوع مهمی در توسعه و دگرگونی شهرها در جهان شمرده می‌شود (عبداللهی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲). در این راستا بسیاری از

شهرهای قدیمی با توجه به بافت اندام‌واره (ارگانیک) و سنتی، وجود آثار قدیمی و جاذبه‌های گردشگری در فواصل نزدیک به هم در مرکز شهر، مستعد برگزاری تورهای پیاده گردشگری هستند، به‌علاوه کارایی و سرزندگی مراکز شهری متضمن حضور انسان است و حیات مدنی این بخش از شهر، وابسته به شیوه حرکت پیوسته عابر پیاده در آن است (موحد و احمدی، ۱۳۹۱: ۱؛ به نقل از Rapaport, 1987).

بافت تاریخی، آن بخش از بافت‌های شهری را شامل می‌شود که قبل از سال ۱۳۰۰ ه.ش شکل گرفته لیکن به دلیل فرسودگی کالبدی و نداشتن استانداردهای ایمنی، استحکامات، خدمات و زیرساخت‌های شهری باوجود برخورداری از ارزش‌های هویتی، منزلت مکانی و سکونتی پائینی دارند (فلامکی، ۱۳۸۸: ۱۶۸). همچنین بر اساس بافت‌های تاریخی ایران، در تعیین ویژگی‌های کلی آن‌ها می‌توان به مواردی همچون امنیت، محرمیت، توجه به اقلیم، مصالح ساختمانی بومی، ساختار ارگانیک، معابر، کالبد فرهنگی و ساکنین فرهنگ‌گرا، درون‌گرا بودن، ارزش میراث فرهنگی، آسایش، مقیاس و هویت اشاره کرد (زالی و پیربابایی، ۱۳۹۵: ۳). بافت تاریخی شهرها به لحاظ دارا بودن قدمت، میراث کالبدی، زمین‌های متناسب با عملکرد فرهنگی مهم‌ترین بستر کالبدی-فضایی ارزش‌های فرهنگی محسوب می‌شود (صفدری و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۶).

جاذبه‌های تاریخی شامل مکان‌های تاریخی و فرهنگی می‌شوند که از نظر میراث فرهنگی اهمیت بسیاری دارند و به همین دلیل از نظر گردشگران بسیار جذاب و دیدنی‌اند. مهم‌ترین این جاذبه‌ها عبارت‌اند از اماکن مذهبی و دینی و تجاری مانند مساجد، کلیساها و معابد و بازارها (حیدری چپانه، ۱۳۸۹: ۴۲). بافت تاریخی از مهم‌ترین بخش‌های هویتی هر جامعه محسوب می‌شود و پیدایش آن پیرو اطاعت از ساختارهای اقلیمی و فرهنگ است (فلامکی، ۱۳۸۸: ۱۲۷).

گردشگری

گردشگری معادل دقیق و فارسی واژه توریسم است که در زبان‌های خارجی به کار گرفته می‌شود. واژه توریسم از کلمات یونانی و لاتین tornus (tornos) گرفته شده که به معنای گشتن، گردیدن، دور محوری چرخیدن، دور خود چرخیدن، سفر کردن و گردش کردن آمده است (رهنمایی، ۱۳۹۰: ۱۵). Arthur Borman (1931) جهانگردی را چنین تعریف

شناسایی مسیر گردشگری در بافت تاریخی شهر بوشهر... علی‌الحسابی و مزارعی | ۴۹

کرده است: «جهانگردی مجموعه مسافرت‌هایی را در برمی‌گیرد که به منظور استراحت و تفریح و تجارت یا دیگر فعالیت‌های شغلی و یا اینکه به منظور شرکت در مراسم خاص انجام گیرد و غیبت شخص جهانگرد از محل سکونت دائم خود در طی این مسافرت موقتی و گذرا باشد. گردشگری یکی از منابع اصلی تبادل فرهنگی و آشنایی با آداب و رسوم و اجتماعات بومی جوامع میزبان در سراسر دنیا می‌باشد» (سقائی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۰۵). در جدول زیر، دیدگاه صاحب‌نظران مختلف را درباره گردشگری ارائه شده است.

جدول ۱. مفاهیم گردشگری از دیدگاه صاحب‌نظران

اندیشمند	مفهوم گردشگری از دیدگاه صاحب‌نظر
Mathison & Wall (1982)	گردشگری پدیده‌ای چندبعدی است که شامل عزیمت به مقصدهایی خارج از محل سکونت عادی و مطالعه آن منطقه می‌باشد (Burns, 2006: 57).
Pierce (1989)	گردشگری فعالیتی چندجانبه بوده و از لحاظ جغرافیایی پیچیده است. در هر کشوری یا منطقه‌ای تعداد زیادی مبدأ یا مقصد وجود دارد که اغلب آن‌ها دارای هر دو خصوصیت حرکت (مبدأ) و پذیرش (مقصد) هستند (Pierce, 1989: 16).
Middleton (1998)	گرچه سفر و گردشگری همواره به صورت یک صنعت تعریف می‌شود اما بهترین دیدگاه این است که آن را بازار تمام‌عیاری بدانیم که بیانگر تقاضا و الگوهای مصرف‌گرایی فزاینده بازدیدکنندگان برای تولیدات بسیار متنوع مسافر پسند است (Burns, 2006: 57).
Beshrel & Vela (2012)	از دیدگاه بین‌المللی گردشگر، بازدیدکننده‌ای است که طول اقامت او در یک کشور، ۲۴ ساعت یا بیشتر باشد و حداقل یک‌شب را در کشور بازدید شده بگذراند (Beshrel & Vela, 2012: 69).
سازمان جهانی گردشگری	گردشگری عبارت است از مجموعه کارهایی که یک فرد در سفر و در مکانی غیر از محیط عادی خود برای مدتی که کمتر از ۲۴ ساعت و بیشتر از یک سال نیست، انجام می‌دهد و هدف آن سرگرمی، تفریح، استراحت، ورزش، دیدار با اقوام و آشنایان، کسب‌وکار، مأموریت، شرکت در سمینار یا کنفرانس، درمان، مطالعه، تحقیق، فعالیت‌های مذهبی و فعالیت‌هایی از این قبیل است (WTO, 1999).
سازمان تجارت جهانی	گردشگری شامل فعالیت‌های افراد در حال سفر و اقامت در مکان‌هایی خارج از محیط معمولی خود برای کمتر از یک سال متوالی برای اوقات فراغت، تجارت و مقاصد دیگر است (https://tourismnotes.com).
انجمن گردشگری بریتانیا	گردشگری حرکت کوتاه‌مدت مردم به مقصد خارج از مکان‌هایی است که در آن‌ها به طور عادی زندگی و کار می‌کنند (https://tourismnotes.com).

منبع: نگارندگان

گردشگری فرهنگی

احیای ساختارهای کهن، برجسته‌سازی مکان‌ها و بازتولید خاطرات جمعی و کانون‌های تعلق خاطر، از جمله اولین اقدامات برای ایجاد کشش ذهنی به سمت محیط‌های تاریخی است که مقوله‌ای وسیع و پدیده‌ای نوظهور به نام گردشگری فرهنگی را مطرح می‌سازد. توجه به ترجیح گردشگران در جستجوی مکان‌های منحصر به فرد، لزوم حفاظت از آثار فرهنگی و تاریخی و توجه به آثار مثبت رونق اقتصادی گردشگری، بستر ساز تقویت موضوع گردشگری فرهنگی است (امین‌زاده و دادرس، ۱۳۹۱: ۱۰۲).

تمایزهای منطقه‌ای، منش نژادی و قومی، تاریخ و سیمای معاصر، تکه‌های به هم پیوسته از مکان‌ها، سنت‌ها و تجاربی هستند که نمایانگر یک کشور و مردم آن بوده و منعکس کننده تنوع و تجسمی از آن سرزمین می‌باشند (عباس‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۷۹). شهرها مهم‌ترین جز گردشگری فرهنگی هستند. در موارد بسیاری، گردشگری شهری به دلیل وجود فضاها و فرصت‌هایی برای عرضه منابع جدید گردشگری شهری نظیر جاذبه‌ها و مناطق میراث فرهنگی، به عنوان پتانسیلی برای بازآفرینی این گونه نواحی دیده شده است (پوراحمد و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۰۷). جریانی قابل توجه از گردشگرانی که تحت تأثیر عوامل فرهنگی، علاقه‌مند به میراث تاریخی و یا فرهنگ معاصر هستند وجود دارد. گردشگران از محورهای تاریخی بیشتر استفاده کرده و در طول بازدیدهای خود در یک سری فعالیت‌های فرهنگی شرکت می‌کنند و به مشاغل ساکنان محلی و ساکنان سایر مناطق شهری سود می‌رسانند (Garcia-Hernandez, et al, 2017: 1-2). گردشگری فرهنگی طبق اصول جهانی به ۲ نوع شامل گردشگری نوع اول که دیدار از محوطه‌های ملموس مانند موزه‌ها، محوطه‌های تاریخی، باستان‌شناسی، معماری و... می‌شود و گردشگری نوع دوم که شامل آثار میراثی ناملموس مانند آداب و رسوم، فرهنگ، نوع معیشت و... جنبه‌های علمی مردم‌شناسی است، تقسیم می‌شود (عباس‌زاده و ایشم، ۱۳۹۶: ۱۰۱).

مسیریابی گردشگران

در صورت عدم نظارت و تحت «مسیرهای» از پیش مشخص شده، امتیاز گردشگری فقط به مکان‌های معمولی و معدودی که توسط منطقه ارتقا یافته‌اند، می‌رسد. در این صورت سایر اماکن که گاه ارزش‌های یکسانی با سایرین داشته، به حاشیه رانده شده و به فراموشی سپرده

شناسایی مسیر گردشگری در بافت تاریخی شهر بوشهر... علی‌الحسابی و مزارعی | ۵۱

می‌شوند (Salonia, 2016: 669). مسیریابی گردشگران در بافت‌های کهن به‌عنوان گامی دوجانبه و شاید چندسویه برای حفاظت از بافت و هدایت گردشگری می‌تواند به‌عنوان پیش‌اقدامی، بافت کهن موردنظر را احیا بخشد و به‌عنوان گامی تکمیلی در امر حفاظت، به احیا بافت منجر می‌شود. مسیریابی بهینه، ضمن معرفی بافت و عناصر بارزش آن به‌عنوان یک راوی و یک هادی مناسب می‌تواند هر ناآشنایی را با بافت مأنوس سازد و می‌تواند راهی باشد که حیات را در درون بافت جاری سازد (موحد و احمدی، ۱۳۹۱: ۹۶-۹۷).

مسیر گردشگری فرهنگی

حفظ تداوم در ساختار بافت‌های تاریخی شهرها موجب حفظ خاطرات شهر و به‌عبارت‌دیگر حفظ هویت شهر می‌شود. حوزه‌های فرهنگی و تاریخی شهرها ممکن است در گذر زمان کارایی سابق خود را نداشته باشند و جدا از سیستم پویای شهر در گوشه‌ای به حیات خود ادامه دهند، اما می‌توان با طراحی آگاهانه و منطبق بر متن و اصالت بافت تاریخی هویت غبارگرفته را دوباره زنده کرد و حیات سابق و کارایی گذشته را در آن تزریق نمود (عباس‌زاده و ایشم، ۱۳۹۶: ۱۰۳). محورهای فرهنگی داستان شهر را روایت می‌کنند، روایتی توأم با معنای تاریخی-اجتماعی که در کنش‌های متقابل جامعه، کالبدی فردی و جمعی به خود می‌گیرد (Schultz, 2005: 188). مسیرهای گردشگری فرهنگی تنها راه زنده نگه‌داشتن فرهنگ محلی و حفظ عناصر فرهنگی در معرض خطر است، همان‌گونه که مسیرهای خاطره‌انگیز، با انتقال فرهنگ اجدادی و فرهنگ اصلی میزبانان، به‌عنوان حافظه جمعی عمل می‌کند (Bourgeois, 2013: 95).

روش

پژوهش حاضر، از نظر هدف، با توجه به مقصودی که در پی کسب آن است در گروه پژوهش‌های کاربردی، از نظر روش، توصیفی-تحلیلی و رویکرد کیفی داشته و از نظر گردآوری داده‌ها، از ترکیب دو روش کتابخانه‌ای و میدانی بهره‌جسته است. اطلاعات موردنیاز در رابطه با نمونه مطالعاتی پژوهش از طریق مشاهده، برداشت میدانی و مصاحبه و تکمیل پرسشنامه از مردم ساکن در محدوده و همچنین گردشگران انجام پذیرفته است.

با بررسی‌های صورت گرفته در زمینه گردشگری فرهنگی و نیز طراحی مسیر گردشگری، شاخص‌های مرتبط با موضوع پژوهش از منابع مختلف استخراج شد. این شاخص‌ها، بر اساس منابع مختلف بررسی شده، می‌توانند در ۷ مؤلفه کلی دسته‌بندی شوند. این دسته‌بندی بر اساس میزان تکرار این مؤلفه‌ها در منابع بررسی شده می‌باشد. تجزیه و تحلیل در این پژوهش، بدین صورت است که برای شاخص‌های مذکور، سنجه‌هایی تعیین شده تا قابل بررسی شوند. این سنجه‌ها به وسیله تحلیل‌های فضایی در محیط نرم‌افزار Arc GIS تحلیل و بررسی شده است. در جدول زیر، نحوه سنجش شاخص‌های مختلف بیان می‌شود.

جدول ۲. نحوه سنجش شاخص‌ها

مؤلفه	شاخص	منبع	نحوه سنجش
عملکرد	وجود اختلاط کاربری	شیعه (۱۳۹۴) / معینی (۱۳۸۵) / علی‌تاجر (۱۳۹۴) و مرادپور و همکاران (۱۳۹۶)	نقشه کاربری اراضی
	وجود امکانات خدماتی و رفاهی	جوری و همکاران (۱۳۹۴)	نقشه کاربری اراضی پرسشنامه
حرکت و دسترسی	اولویت حرکت پیاده در برابر سواره	Doratli & Onal (2000)	نقشه معابر پیاده و سواره
	امکان عبور وسایل نقلیه اضطراری	عباس‌زاده و ایشم (۱۳۹۶)	بررسی عرض معابر
	دسترسی به ایستگاه‌های حمل و نقل عمومی	کاشانی‌جو (۱۳۸۹)، معینی (۱۳۸۵)، عباس‌زاده و ایشم (۱۳۹۶)	بررسی ایستگاه‌های حمل و نقل پیرامون بافت تاریخی پرسشنامه
آسایش و راحتی	نبود سروصدا و آلودگی صوتی	سازمان برنامه‌ریزی منطقه‌ای سن‌دیه‌گو (۱۳۸۸)	بررسی کاربری‌های ناسازگار (ماتریس سازگاری) بررسی معابر پرتردد
زیست‌محیطی	وجود پوشش گیاهی و فضای سبز	محمدی و چنگلواپی (۱۳۹۲)، اکبرزاده لنگرودی (۱۳۹۵)، شیعه و همکاران (۱۳۹۴)	نقشه کاربری اراضی
	آفتاب‌گیری و سایه‌اندازی مطلوب	محمدی و چنگلواپی (۱۳۹۲)	بررسی محصوریت معابر بررسی میزان پیوستگی جداره‌ها

ادامه جدول ۲.

نحوه سنجش	منبع	شاخص	مؤلفه
بررسی هسته‌های شکل‌گیری بافت در دوران‌های مختلف پرسشنامه	Doratli & et.al (2004)	کانون‌ها و عناصر تاریخی واجد ظرفیت توسعه	کالبدی
بررسی طول بلوک‌های شهری	سازمان برنامه‌ریزی منطقه‌ای سن‌دیه‌گو (۱۳۸۸)	وجود نفوذپذیری کالبدی	
بررسی فضاهای عمومی باقابلیت وقوع فعالیت پرسشنامه	Vehbi & Hoskara (2009), Roberts & Sykes (2000), Tiesdell, Taner and Tim (1996), Doratli & Onal (2000), Doratli (2000, 2005), IKOMOS (2008), Pendlebury (2009), United Nations Conference on Human Settlements (1996), OECD (1997), Human Development Report (1995), Lehman (2019)	خلق فضاها و عرصه‌های عمومی فعالیتی	
بررسی موقعیت فضاهای عمومی	Lehman (2019)	شبکه‌ای از فضاهای عمومی برای یک شهر فشرده و دارای قابلیت پیاده‌روی	
نقشه کاربری اراضی پرسشنامه	سیف‌الهی فخر (۱۳۹۲)، علی‌تاجر و همکاران (۱۳۹۴)	وجود فعالیت‌های شبانه	ایمنی و امنیت
نقشه کاربری اراضی	علی‌تاجر و همکاران (۱۳۹۴)، عباس‌زاده و ایشم (۱۳۹۶)	وجود واحد مسکونی در طول محور	ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی
نقشه کاربری اراضی پرسشنامه	اکبرزاده لنگرودی (۱۳۹۵)، شیعه و همکاران (۱۳۹۴)، جوری و همکاران (۱۳۹۴)	وجود نشانه‌ها و بناهای شاخص فرهنگی، تاریخی، تجاری، مذهبی و...	
برداشت میدانی پرسشنامه	نادری (۱۳۹۷)	برگزاری مراسم جمعی و آیینی	

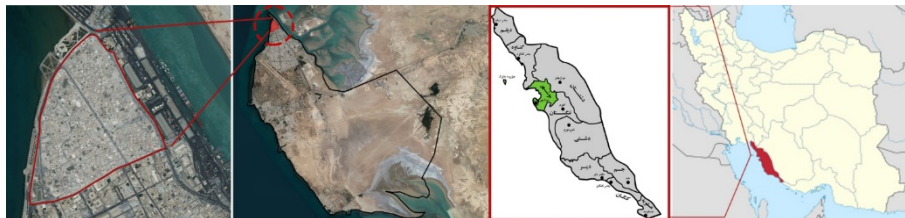
با توجه به مزایا و ویژگی‌های پرسشنامه در استخراج و تجزیه و تحلیل نتایج از این ابزار استفاده شده است. بر این اساس پرسشنامه‌ای در راستای سنجش وضعیت گردشگری بافت تاریخی شهر بوشهر تدوین شده است. محاسبه حجم نمونه در استنباط آماری و یافته‌ها بسیار حائز اهمیت است. در این پژوهش از روش فرمول کوکران استفاده شده است. به دلیل عدم وجود اطلاعات جمعیتی به تفکیک محلات بافت تاریخی، به جمعیت کل بافت بسنده شده است. بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت بافت تاریخی شهر بوشهر، ۱۱۹۴۰ نفر برآورد شده است. بر اساس عدد ذکر شده و با استفاده از روش فرمول کوکران، تعداد ۳۷۲ پرسشنامه در بافت قدیم تکمیل شده است. پرسشنامه‌های فوق در میان سه گروه شامل ساکنین بافت تاریخی شهر بوشهر، کسبه و راهنماهای گردشگری شهر بوشهر، توزیع شده است. هر سه گروه مخاطبان پرسشنامه به دلیل شناخت زیادی که از محدوده مورد مطالعه دارند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند.

یافته‌ها

محدوده مورد مطالعه در این پژوهش بافت تاریخی شهر بوشهر می‌باشد. بافت تاریخی واقع در شمال بوشهر در زمینی مثلثی شکل به مساحت حدوداً ۴۱ هکتار شکل گرفته است. این محدوده در واقع قسمتی از شهر است که در درون حصار ساخته شده در دوره قاجار محصور بوده و داخل شهر محسوب می‌شد. بافت به چهار محله کوتی، بهبهانی، شنبیدی و دهدشتی تقسیم‌بندی شده است.

شهر بوشهر از منظر ساحل زیبای خود در ذهن شهروندان سایر مناطق کشور ماندگار شده است. حال آنکه بافت تاریخی این شهر، از معدود بافت‌هایی بوده که زمینه‌های شکل‌گیری اسکلت شهری آن طی سه دوره تاریخی افشاریه، زندیه و به‌ویژه قاجار، فراهم گردیده و دارای قدمتی بسیار می‌باشد. لذا، دلیل انتخاب این محدوده، معرفی بافت تاریخی شهر بوشهر به گردشگران و جذب آن‌ها به بافت و بازآفرینی بافت تاریخی با کمک گردشگری فرهنگی و بهبود اقتصاد و وضعیت معیشتی ساکنان آن می‌باشد. این بافت علاوه بر بناهای معروفی که بر همگان آشکار است، پتانسیل‌های بسیار دیگری نیز دارد که نیاز به معرفی، مرمت و احیا دارند. تصویر زیر، موقعیت بافت تاریخی شهر بوشهر را نشان می‌دهد.

شکل ۱. موقعیت بافت تاریخی شهر بوشهر

منبع: نگارنده

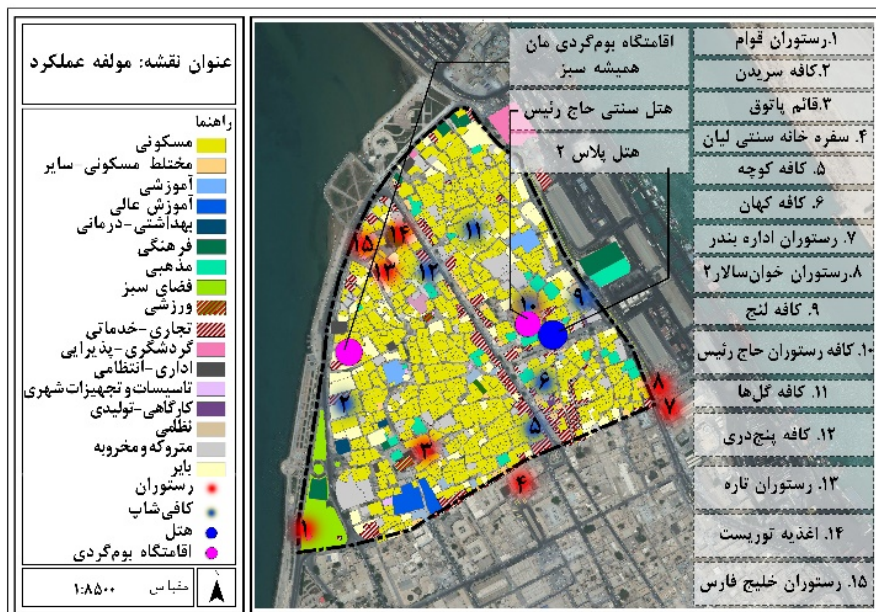
همان‌طور که پیش‌تر ذکر شد، شاخص‌های مسیریابی گردشگران در بافت تاریخی شهر بوشهر با رویکرد گردشگری فرهنگی، در ۷ مؤلفه عملکرد، حرکت و دسترسی، آسایش و راحتی، زیست‌محیطی، کالبدی، ایمنی و امنیت و ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی دسته‌بندی و بررسی شده است. به‌منظور بررسی مؤلفه عملکرد، شاخص‌های وجود اختلاط کاربری و وجود امکانات خدماتی و رفاهی، تجزیه و تحلیل شده است. همان‌طور که در نقشه مؤلفه عملکرد مشخص است، اکثر ساختمان‌های بافت تاریخی را ابنیه مسکونی با سرانه ۱۳,۶۶ به خود اختصاص داده است. به دلیل نقش مسکونی بافت، تنها کاربری‌های مرتبط با سکونت در درون محلات جای گرفته‌اند. به دلیل واقع شدن قطعات تجاری-خدماتی در طول محورهای اصلی، دسترسی قطعات مسکونی واقع در مرکز محلات، نامطلوب می‌باشد. به بیان دیگر، هرچه از محورهای اصلی درون بافت قدیم دورتر می‌شویم، میزان دسترسی پذیری قطعات مسکونی کمتر می‌شود.

جهت بررسی امکانات خدماتی و رفاهی در بافت قدیم شهر بوشهر، اماکن اقامتی و رستوران‌ها و اغذیه‌فروشی‌های واقع در بافت تاریخی که غذای سنتی بوشهر را سرو می‌کنند، مشخص شده است. مواردی از این دست، علاوه بر جذب گردشگران به بافت تاریخی، موجب افزایش لذت سفر و نیز افزایش طول مدت اقامت آن‌ها در شهر بوشهر می‌شود. همان‌طور که در نقشه زیر مشخص است، تنها سه واحد اقامتی به نام‌های هتل پلاس ۲، اقامتگاه بوم‌گردی مان همیشه‌سبز و هتل سنتی حاج رئیس در محدوده بافت تاریخی شهر بوشهر وجود داشته و بافت قدیم از این نظر ضعف بسیار شدیدی دارد.

شکل ۲، از روی هم قرار دادن اطلاعات شاخص‌های اختلاط کاربری و وجود امکانات خدماتی و رفاهی تشکیل شده است. کاربری اراضی واقع در محدوده شامل مسکونی، آموزشی، فرهنگی، تجاری، بهداشتی-درمانی، گردشگری-پذیرایی و... بوده که نحوه

توزیع و پراکنش آن‌ها در نقشه زیر نشان داده شده است. علاوه بر آن، پراکنش امکانات و خدماتی چون رستوران، کافی شاپ، هتل و اقامتگاه بوم گردی نیز بررسی و ارائه شده است.

شکل ۲. مؤلفه عملکرد

منبع: نگارنده

مؤلفه حرکت و دسترسی شامل شاخص‌های اولویت حرکت پیاده در برابر سواره، امکان عبور وسایل نقلیه اضطراری و دسترسی به ایستگاه‌های حمل و نقل عمومی می‌شود. ساختار اصلی شبکه دسترسی‌های محدوده مورد مطالعه از خیابان‌های خلیج فارس، انقلاب و آیت‌الله بلادی تشکیل شده است. خیابان خلیج فارس حالت شعاعی داشته و در لبه‌های بافت حرکت می‌کند. محورهای خطی انقلاب (شمال جنوب)، لیان از شرق به غرب و خیابان آیت‌الله بلادی نیز در ترکیب با یکدیگر یک نظام شبکه‌ای را درست کرده و به خیابان خلیج فارس متصل می‌شوند. دیگر معابر بافت با سیستم ارگانیکی که دارند، معمولاً از یک میدان شروع شده و به میدان یا میدانچه‌ای منتهی می‌شوند. این معابر دسترسی به درون محلات بافت را ممکن می‌سازند. لازم به ذکر است برخی از معابر داخل بافت که به خیابان‌های اصلی متصل می‌باشند تا عمق محدودی برای سواره و وسایل نقلیه اضطراری قابل نفوذ هستند. این

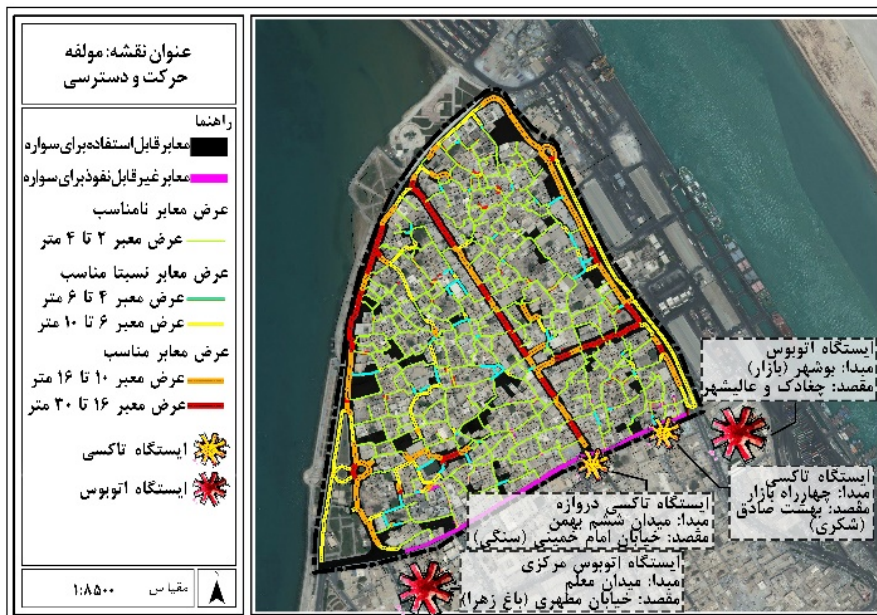
شناسایی مسیر گردشگری در بافت تاریخی شهر بوشهر... علی‌الحسابی و مزارعی | ۵۷

معابر عبوری نبوده و صرفاً معابر فرعی هستند که دسترسی سواره چند پلاک مجاور خیابان‌های اصلی را تأمین می‌کنند. معابری که در این نقشه با عنوان معابر پیاده مشخص شده‌اند به لحاظ عرض کم و پیچ‌وخم‌های فراوان امکان ورود وسایل نقلیه را نداشته و تنها حضور پیاده و موتورسیکلت را در آن‌ها می‌توان مشاهده کرد. پیاده‌راه لیان از محورهای پیاده محسوب می‌شود؛ اما در برخی مواقع سواره را نیز می‌توان در این پیاده‌راه مشاهده کرد.

طی برداشت‌های میدانی و مصاحبه‌های صورت گرفته با ساکنین بافت قدیم و راهنماهای گردشگری، بیش از نیمی از مردم (۵۷ درصد) اظهار داشته‌اند که میزان دسترسی به وسایل نقلیه عمومی و ایستگاه‌ها کم است. به صورت کلی، وضعیت حمل‌ونقل عمومی و میزان استقبال و استفاده مردم از آن در شهر بوشهر نامطلوب بوده، بافت قدیم نیز از این شرایط مستثنا نیست. به دلیل تغییر شیوه پوشش دهی محلات توسط سیستم حمل‌ونقل عمومی در شهر بوشهر از سال ۱۳۹۷، میزان استفاده مردم از اتوبوس‌ها به شدت کاهش یافته است. تنها ایستگاه اتوبوسی که بافت قدیم و بازار بوشهر را به سایر مناطق شهر متصل می‌کند ایستگاه اتوبوس مرکزی واقع در جنوب غربی بافت تاریخی می‌باشد. این ایستگاه به فاصله ۶۰۰ متری و ۸ دقیقه‌ای به صورت پیاده با مرز محدوده بافت قدیم قرار دارد. همچنین، دو ایستگاه تاکسی نیز بازار و بافت قدیم را به مناطق مختلف متصل می‌کند.

از همپوشانی لایه‌های اولویت حرکت پیاده در برابر سواره (معابر قابل استفاده و معابر غیرقابل نفوذ برای سواره)، امکان عبور وسایل نقلیه اضطراری (بررسی عرض معابر و تقسیم آن‌ها به معابر با عرض نامناسب، عرض نسبتاً مناسب و عرض مناسب برای عبور وسایل نقلیه اضطراری) و دسترسی به ایستگاه‌های حمل‌ونقل عمومی (پراکنش ایستگاه‌های اتوبوس و تاکسی در مجاورت بافت تاریخی)، نقشه مؤلفه حرکت و دسترسی (شکل ۳) ترسیم شده است.

شکل ۳. مؤلفه حرکت و دسترسی

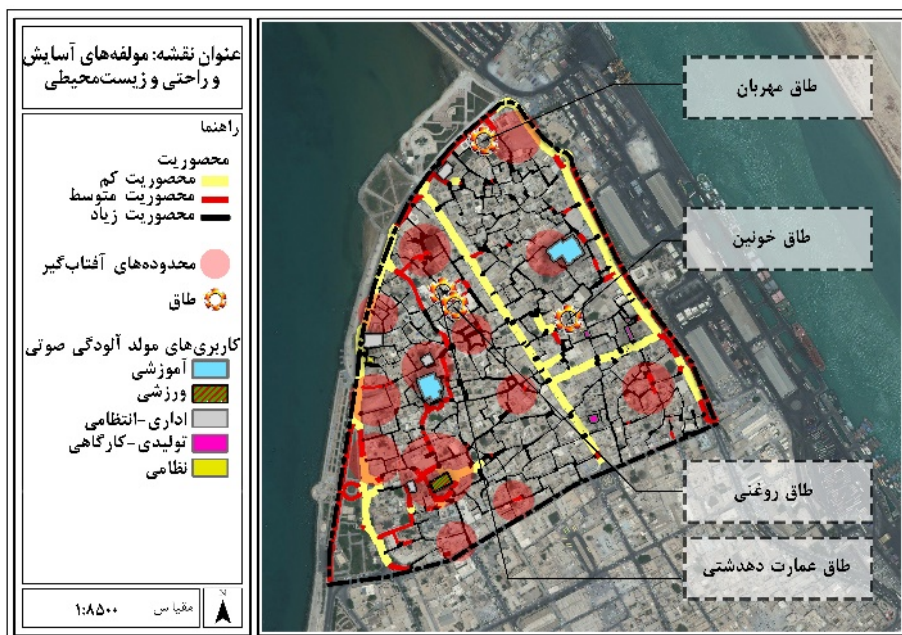
منبع: نگارنده

مؤلفه آسایش و راحتی به وسیله شاخص نبود سروصدا و آلودگی صوتی و مؤلفه زیست محیطی به وسیله شاخص های وجود پوشش گیاهی و فضای سبز و آفتاب گیری و سایه اندازی مطلوب، بررسی و ارائه شده است. کاربری های اداری-انتظامی، تولیدی-کارگاهی و نظامی و نیز دو کاربری آموزشی و ورزشی با وجود سازگاری فعالیتی، به دلیل ایجاد سروصدا در دسته کاربری های ناسازگار قرار گرفته اند. به دلیل شرایط خاص اقلیمی بوشهر و گرم بودن در بیشتر ماه های سال و نیز به دلیل زاویه تابش خورشید در این شهر، بررسی سایه اندازی فاکتور مهمی می باشد. جهت بررسی این شاخص از دو سنجه میزان محصوریت معابر و نیز بررسی پیوستگی جداره استفاده شده است. نوع شهرسازی بافت قدیم به گونه ای است که کوچه ها و معابر باریک بوده و گاه ساختمان های مجاور آن ها بین دو الی سه طبقه ارتفاع داشته اند. لذا، میزان محصوریت در معابر درون بافت زیاد بوده و سایه اندازی مطلوب و مناسب می باشد. فضاهای باز در بافت، به دلیل داشتن محصوریت کمتر، جزو محدوده های آفتاب گیر مشخص شده اند.

شناسایی مسیر گردشگری در بافت تاریخی شهر بوشهر... علی‌الحسابی و مزارعی | ۵۹

شکل ۴، نقشه مؤلفه‌های آسایش و راحتی و زیست‌محیطی است که محصوریت معابر، عوامل سایه‌انداز نظیر طاق‌ها و محدوده‌های آفتاب‌گیر و کاربری‌های مولد آلودگی صوتی را نشان داده است. همان‌طور که در نقشه زیر مشخص است، در حال حاضر چهارطاق سایه‌انداز درون بافت تاریخی شهر بوشهر وجود دارد.

شکل ۴. مؤلفه‌های آسایش و راحتی و زیست‌محیطی

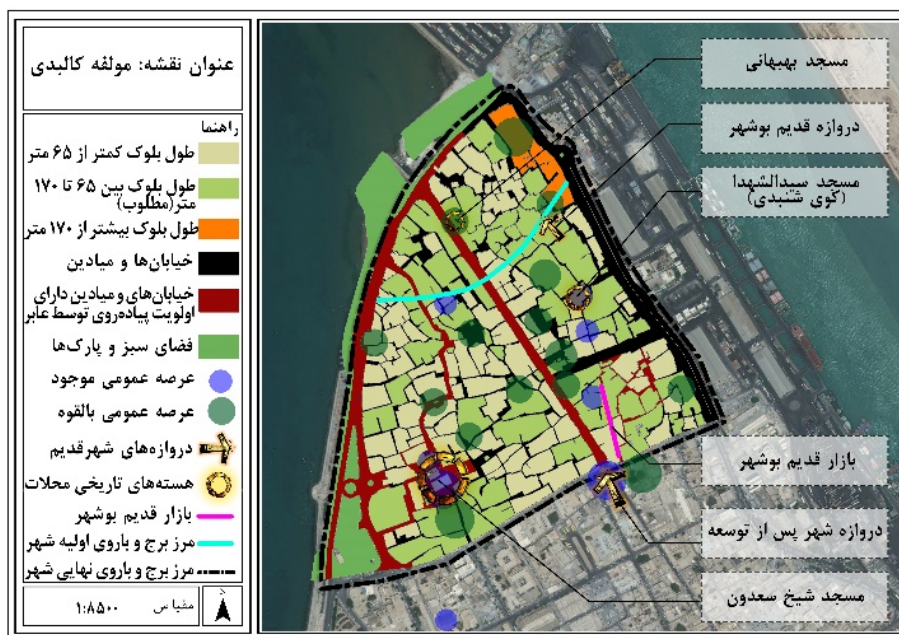
منبع: نگارنده

به منظور بررسی مؤلفه کالبدی نیز از شاخص‌های متعددی نظیر کانون‌ها و عناصر تاریخی واجد ظرفیت توسعه، وجود نفوذپذیری کالبدی، خلق فضاها و عرصه‌های عمومی فعالیت و شبکه‌ای از فضاهای عمومی برای یک شهر فشرده و دارای قابلیت پیاده‌روی، بهره گرفته شده است. کانون‌ها و مراکز بافت تاریخی شهر بوشهر و فضاها و عرصه‌های عمومی فعالیت را عمدتاً مساجد اصلی هر محله، بازار، میدان‌ها، مدارس، کافی‌شاپ‌ها و... تشکیل می‌دهد. اهمیت این عناصر از آن‌روست که عمده تجمعات صورت گرفته در محلات و نیز محل برگزاری مراسم آیینی به‌خصوص مراسم عزاداری ماه محرم در این اماکن صورت می‌گیرد.

علاوه بر آن، راسته بازار تاریخی در محله دهدشتی، حکم عنصر تاریخی و مهم محله را داشته و روزانه افراد زیادی را به خود جذب می کند.

نقشه مؤلفه کالبدی (شکل ۵)، از روی هم قرار گرفتن لایه‌هایی چون طول بلوک‌ها به منظور بررسی نفوذپذیری کالبدی، خیابان‌ها و میدان‌ها و فضاهای عمومی با اولویت پیاده و فضاهای سبز، عرصه‌های عمومی فعالیتی موجود و بالقوه، هسته‌های تاریخی محلات، بازار تاریخی و محدوده برج و باروی اولیه و نهایی شهر، شکل گرفته است. همان طور که در نقشه زیر مشخص است، نفوذپذیری کالبدی نسبتاً مطلوب بوده و تنها یک بلوک با طول بیشتر از استاندارد (۱۷۰ متر) وجود دارد.

شکل ۵. مؤلفه کالبدی

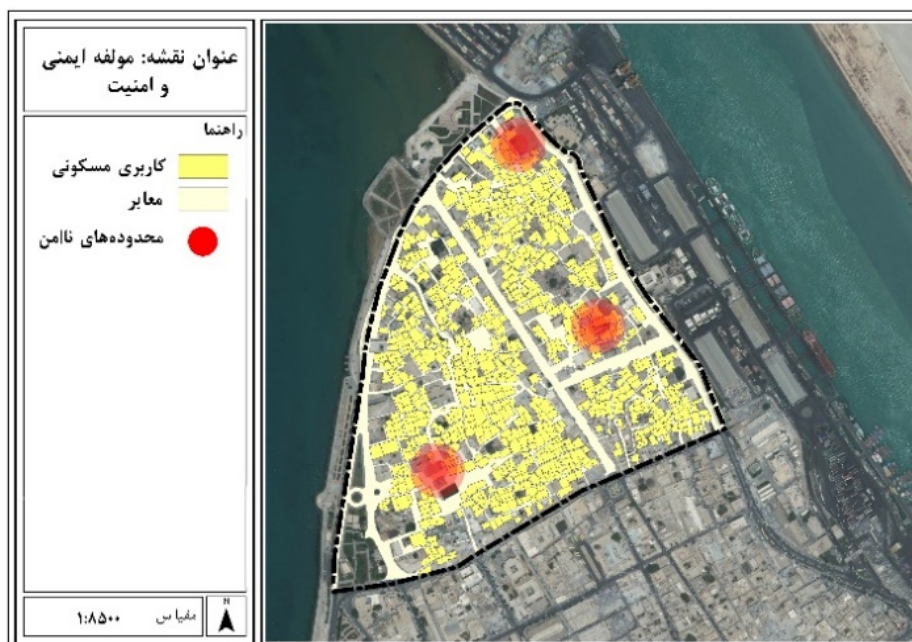
منبع: نگارنده

به جهت بررسی و تجزیه و تحلیل مؤلفه ایمنی و امنیت، از دو شاخص وجود فعالیت‌های شبانه و وجود واحدهای مسکونی در طول محور استفاده شده است. طی برداشت‌های میدانی و مصاحبه‌های صورت گرفته با ساکنین، در بافت قدیم بوشهر کاربری و فعالیت شبانه با معنای تخصصی آن وجود ندارد. نبود فعالیت‌های شبانه و عدم روشنایی بافت قدیم، موجب کاهش

شناسایی مسیر گردشگری در بافت تاریخی شهر بوشهر... علی‌الحسابی و مزارعی | ۶۱

امنیت در ساعات شبانه و حضور معتادان در بافت تاریخی بوشهر شده است. وجود واحدهای مسکونی در طول محورها و نیز طراحی نمای آن‌ها به گونه‌ای که بازشوهای متعددی رو به معبر داشته باشند، یکی از راه‌های تأمین امنیت به خصوص برای مسیرهای گردشگری است. شکل ۶، نقشه مؤلفه ایمنی و امنیت است که با استفاده از لایه‌های شاخص‌های وجود فعالیت‌های شبانه و وجود واحدهای مسکونی در طول محور ترسیم شده است.

شکل ۶. مؤلفه ایمنی و امنیت

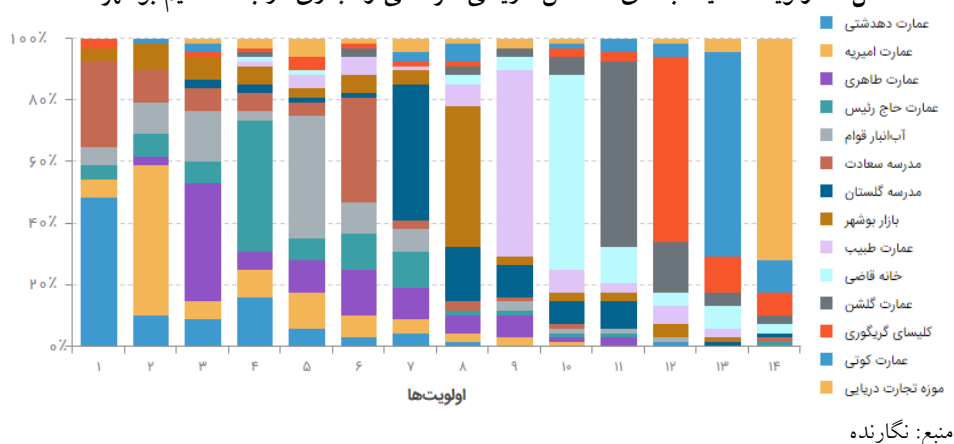

منبع: نگارنده

مؤلفه ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی شامل دو شاخص نشانه‌ها و بناهای شاخص فرهنگی، تاریخی، تجاری و مذهبی (میراث فرهنگی ملموس) و برگزاری مراسم جمعی و آیینی (میراث فرهنگی ناملموس)، می‌شود. نشانه‌ها و بناهای شاخص تاریخی، از مهم‌ترین شاخص‌ها برای تعیین و طراحی مسیر گردشگری در بافت قدیمی شهرها می‌باشد. این بناها، موجبات افزایش امنیت و لذت‌بخش کردن تجربه سفر را فراهم می‌کنند. در بافت قدیم بوشهر، بناهای قدیمی بسیاری از دوران قاجاریه باقی مانده‌اند. برخی از این بناها توسط میراث فرهنگی مرمت شده و با کاربری‌های مختلفی نظیر موزه استفاده می‌شوند. باین حال، بناهای

بسیار زیادی وجود دارند که هنوز مرمت نشده و رو به تخریب و نابودی هستند. در رابطه با اهمیت هر بنا در ذهن ساکنین و گردشگران، در پرسشنامه اولویت اهمیت آن‌ها پرسیده شده است. همان‌طور که مشخص است، عمارت دهدشتی، عمارت امیریه و عمارت طاهری سه اولویت اول در ذهن ساکنین و گردشگران است.

شکل ۷. اولویت اهمیت بناهای شاخص تاریخی، فرهنگی و تجاری در بافت قدیم بوشهر

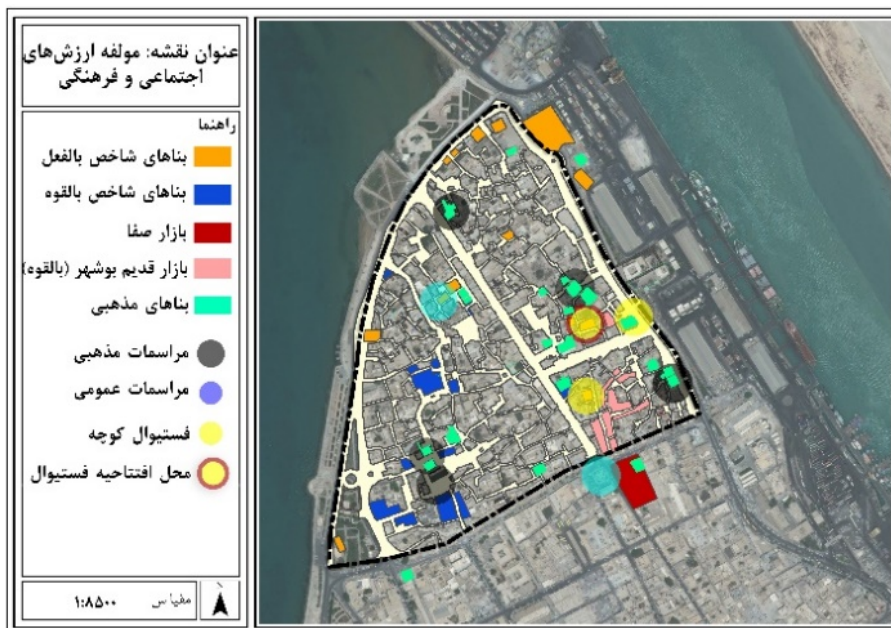
در بوشهر مراسم و آیین‌های کهن در حیات اجتماعی مردم از جایگاهی خاص برخوردارند. مراسم عزاداری و تعزیه تاسوعا و عاشورا، سنج و دمام‌زنی، شمع‌زنی و خیام خوانی از جمله مراسمی است که امروزه نیز در گوشه و کنار این شهر کهن اجرا می‌شود. یزله و یزله‌گیری، مراسم باران‌خواهی، مراسم ساروج‌کوبی، مراسم خرمن‌کشی، دم دم سحری و گلی‌گشو آیین‌ها و سنت‌هایی است که تقریباً به فراموشی سپرده شده‌اند. با این حال، مراسم‌های جدیدی چون فستیوال کوچه و جشنواره روز بوشهر نیز در سال‌های اخیر برگزار شده و جای خود را در دل ساکنین و گردشگران باز کرده‌اند. مراسم‌ها عمدتاً در مساجد و بناهای مذهبی و نیز کوچه‌ها و معابر و کافی‌شاپ‌های بافت قدیم اجرا می‌شوند.

نقشه مؤلفه ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی (شکل ۸) شامل نحوه پراکنش بناهای شاخص بالقوه و بالفعل، محدوده بازار تاریخی و پراکنش بناهای مذهبی به منظور بررسی شاخص نشانه‌ها و بناهای شاخص فرهنگی، تاریخی، تجاری و مذهبی و نحوه پراکنش محل برگزاری مراسم‌های مذهبی، مراسم‌های عمومی و فستیوال کوچه به عنوان یک مراسم نوپا ولی فراگیر

شناسایی مسیر گردشگری در بافت تاریخی شهر بوشهر... علی‌الحسابی و مزارعی | ۶۳

در بافت تاریخی و شهر بوشهر، به‌منظور بررسی شاخص برگزاری مراسم جمعی و آیینی می‌باشد.

شکل ۸. مؤلفه ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی

منبع: نگارنده

بحث و نتیجه‌گیری

جهت تعیین مسیر حرکت گردشگران در بافت تاریخی و طراحی مسیر منتخب، سه گزینه در نظر گرفته شده است. در هر مسیر، تلاش بر عبور از بناهای تاریخی بیشتر، در حین حفظ طول متوسط مسیر و نزدیکی با ایستگاه حمل‌ونقل عمومی و عبور از نزدیکی و یا مسیرهایی که قابلیت امدادسانی مناسب را دارند بوده است.

شکل ۹. مسیرهای گردشگری پیشنهادی در بافت تاریخی

منبع: نگارنده

مسیر اول: سفر به لیان قدیم

مسیر اول که در نقشه فوق بارنگ قرمز مشخص است، به این دلیل «سفر به لیان قدیم» نام‌گذاری شده که عمدتاً از هسته‌های تاریخی محلات کوتی و بهیانی که قدیمی‌ترین محلات بوده، عبور می‌کند. علاوه بر آن این مسیر از بناهای شناخته‌شده و مرمت‌شده بافت تاریخی عبور می‌کند. این مسیر از رستوران قوام و پارک شورا شروع شده و تا عمارت کازرونی (ساختمان فعلی میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی بوشهر) امتداد یافته و در طول مسیر خود از بناها و عمارت‌های زیر عبور می‌کند:

– بناهای تاریخی فرهنگی: کنسولگری انگلیس، کلیسای ظهور، ساختمان قدیمی سینما ساحل و مدرسه دخترانه شاهدخت، عمارت آذین، عمارت کازرونی، مدرسه گلستان، عمارت آسیایی، آب‌انبار قدیمی، عمارت رشیدی (ساختمان جدید میراث فرهنگی)، عمارت روغنی، عمارت دهدشتی (موزه تاریخ پزشکی خلیج فارس)، عمارت کمندی

شناسایی مسیر گردشگری در بافت تاریخی شهر بوشهر... علی‌الحسابی و مزارعی | ۶۵

- (دانشکده معماری دانشگاه پیام نور)، عمارت طاهری (موزه مردم‌شناسی)، عمارت علوی (موزه چاپ)، عمارت طیب (بنیاد بوشهرشناسی)، عمارت گلشن و عمارت کازرونی.
- بناهای مذهبی: مسجد اهل سنت، مسجد شیخ سعدون، مسجد امام خمینی، مسجد بهبهانی و مسجد کوفه
- رستوران‌ها و کافی‌شاپ‌ها: رستوران قوام، قائم پاتوق، رستوران تاره، اغذیه توریست و رستوران خلیج فارس
- موقعیت برگزاری مراسم‌ها: میدان کوتی، مسجد شیخ سعدون و مسجد بهبهانی

مسیر دوم: عمارت‌های گمشده

- این مسیر همانند حلقه‌ای بین مراکز محلات بافت قدیم گذشته، آن‌ها را به هم متصل کرده و در مسیر خود، عمارت‌های تاریخی بسیاری را که در حال حاضر کمتر شناخته شده هستند به گردشگران معرفی می‌کند. در شکل ۱۰ این مسیر با رنگ آبی نشان داده شده است. این مسیر نیز به مانند مسیر اول، از پارک شورا و رستوران قوام شروع شده و با چرخیدن بین تمامی محلات چهارمحل، به موقعیت ابتدایی خود بازمی‌گردد.
- بناهای تاریخی فرهنگی: کنسولگری انگلیس، کلیسای ظهور، ساختمان قدیمی سینما ساحل و مدرسه دخترانه شاهدخت، عمارت آذین، عمارت کازرونی، مدرسه گلستان، عمارت آسیایی، آب‌انبار قدیمی، عمارت رشیدی، عمارت روغنی، عمارت دهدشتی، عمارت کمندی و کلیسای گریگوری
 - بناهای مذهبی: مسجد اهل سنت، مسجد شیخ سعدون، مسجد امام خمینی، مسجد سیدالشهدا شنبدی، حسینیه حاج مریم، مسجد ملک، مسجد پیرزن و مسجد فیل
 - رستوران‌ها و کافی‌شاپ‌ها: کافه پنج‌دری، اغذیه توریست، کافه حاج رئیس، کافه تنگسیر، کافه کهان، کافه کوچه و سفره‌خانه سنتی لیان
 - موقعیت برگزاری مراسم‌ها: میدان کوتی، مسجد شیخ سعدون، مسجد سیدالشهدا، محل برگزاری فستیوال کوچه و پیاده‌راه لیان و میدان انقلاب

مسیر سوم: بازارگردی

این مسیر پیشنهادی در محله دهدشتی بوده و از راسته‌های بازار قدیم می‌گذرد. در این مسیر که در شکل ۱۰ با رنگ سبز در نقشه نشان داده شده است، تلاش بر آن بوده است که علاوه بر عبور از بازار قدیم، گردشگران را با برخی از بناهای تاریخی، مذهبی و مراسم‌های مختلف آشنا کند. نقطه شروع و پایان این مسیر میدان انقلاب می‌باشد.

- بناهای تاریخی فرهنگی: کلیسای گریگوری، بازار قدیم بوشهر و بازار صفا
- بناهای مذهبی: مسجد جمعه، حسینیه آل عصفور، مسجد سیدالشهدا شنبیدی، حسینیه حاج مریم، مسجد ملک، مسجد حاج رئیس، حسینیه حاج واسلی، مسجد دهدشتی و مسجد پیرزن
- رستوران‌ها و کافی‌شاپ‌ها: کافه کهان، کافه حاج رئیس، کافه تنگسیر، کافه لنج، رستوران اداره بندر و رستوران خوان‌سالار ۲
- موقعیت برگزاری مراسم‌ها: مسجد سیدالشهدا، مسجد دهدشتی، محل برگزاری فستیوال کوچه و پیاده‌راه لیان و میدان انقلاب

انتخاب مسیر برتر

در تمامی مسیرهای پیشنهادی تلاش شده تا از اماکن مختلف تاریخی، فرهنگی، مذهبی و محل برگزاری مراسم‌های مختلف عبور کند. حال، جهت انتخاب مسیر برتر با توجه به شاخص‌های مسیریابی گردشگران در بافت‌های تاریخی با رویکرد گردشگری فرهنگ‌مبنا، به هر مسیر امتیازی از ۱ تا ۵ بر اساس طیف لیکرت داده شده است. جدول زیر، نحوه امتیازدهی را نشان داده است. همان‌طور که در جدول زیر نیز مشخص است، محور دوم با ۶۸ امتیاز به عنوان مسیر برتر انتخاب شده است.

بازآفرینی و باززنده‌سازی بافت‌های تاریخی شهری نه تنها باهدف حفاظت از شهرهای تاریخی و بناهای فرهنگی، بلکه جهت پاسخ به نیازهای شهری همواره مطرح بوده و موجب ترمیم آسیب‌های وارد شده بر ابنیه تاریخی می‌شود. در این میان، شناسایی عناصر ارزشمند تاریخی و فرهنگی در بافت تاریخی شهر بوشهر، اولین گام در جهت حفظ و نگهداری از میراث ارزشمند تاریخی گذشته است. ضمن مرمت این ابنیه تاریخی، می‌توان با تزریق خدمات موردنیاز ساکنین، موجب تجدید حیات بافت و نیز ایجاد اختلاط کاربری در مرکز محلات و در دل بافت تاریخی شد.

شناسایی مسیر گردشگری در بافت تاریخی شهر بوشهر... علی‌الحسابی و مزارعی | ۶۷

جدول ۳. انتخاب مسیر برتر

مشخصات عمومی مسیر			
مسیر ۳	مسیر ۲	مسیر ۱	نام مسیر
بازارگردی	عمارت‌های گمشده	سفری به لیان قدیم	طول مسیر (km)
۱,۴۸	۲,۲۲	۱,۹۲	نزدیک‌ترین فاصله تا ایستگاه حمل‌ونقل عمومی (m)
-	۳۸۰	۳۸۰	میزان برخورداری از عمارت‌های مرمت‌شده
۳	۳	۴	وجود اختلاط کاربری
۴	۵	۳	وجود امکانات خدماتی و رفاهی
۲	۵	۴	اولویت حرکت پیاده در برابر سواره
۵	۵	۵	امکان عبور وسایل نقلیه اضطراری
۲	۴	۳	دسترسی به ایستگاه‌های حمل‌ونقل عمومی
۵	۴	۴	نبود سروصدا و آلودگی صوتی
۲	۴	۳	پوشش گیاهی و فضای سبز
۲	۳	۳	آفتاب‌گیری و سایه‌اندازی مطلوب
۳	۳	۴	معرفی هسته‌های تاریخی در محیط‌های شهری سنتی به‌عنوان موفق‌ترین واحدهای معماری، نظم و پیوستگی
۳	۵	۳	بلوک‌های کم طول
۵	۵	۵	خلق فضاها و عرصه‌های عمومی فعالیتی
۳	۳	۴	شبکه‌ای از فضاها عمومی برای یک شهر فشرده و دارای قابلیت پیاده‌روی
۴	۴	۴	وجود فعالیت‌های شبانه
۱	۱	۱	وجود واحد مسکونی در طول محور
۵	۵	۵	وجود نشانه‌ها و بناهای شاخص فرهنگی، تاریخی، تجاری و مذهبی
۵	۵	۵	برگزاری مراسم‌های جمعی و آیینی
۴	۴	۲	مجموع
۵۸	۶۸	۶۲	

شاخص‌ها

علاوه بر آن، مرمت این عناصر و ابنیه ارزشمند تاریخی، از طرفی می‌تواند با پذیرش نقش گردشگری، علاوه بر بازآفرینی بافت به توسعه گردشگری نیز کمک کند. در راستای توسعه

گردشگری در بافت تاریخی، محورهای متفاوتی جهت مسیریابی گردشگران در بافت پیشنهاد شد. تمامی این مسیرها با توجه به تحلیل‌های صورت گرفته از وضعیت شاخص‌های مسیر پیاده گردشگری در بافت تاریخی بوده است. در پیشنهاد این مسیرها، تلاش بر آن بوده است که تمامی عناصر گردشگری فرهنگ مینا و نیز پتانسیل‌های گردشگری در بافت تاریخی شهر بوشهر، پوشش داده شود. از طریق برگزاری تورهای مختلف در بافت تاریخی، ضمن امکان بازآفرینی بافت، می‌توان میراث ارزشمند تاریخی شهر بوشهر را به گردشگران داخلی و خارجی معرفی کرد.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Mehran Alalhesabi

<https://orcid.org/0000-0002-0908-0516>

Mahboobeh Mazarei

<https://orcid.org/0000-0002-8144-285X>

منابع

- احمدیان، رضا و بیات‌زاده، مهری. (۱۳۹۲). طراحی پیاده‌راه‌ها در بافت تاریخی شهرها عاملی برای توسعه صنعت گردشگری (نمونه موردی شهر زنجان)، *اولین همایش ملی شهرسازی و معماری در گذر زمان*، قزوین: دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره).
- اکبرزاده مقدم لنگرودی، امیر، احمدی، حسن و آزاده، سیدرضا. (۱۳۹۵). ارزیابی مطلوبیت پیاده‌راه‌های شهری بر اساس مؤلفه‌های کیفی؛ مطالعه موردی: پیاده‌راه علم الهدی شهر رشت، *پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۷(۲۵)، ۱۲۵-۱۴۰.
- امین‌زاده، بهناز و دادرس، راحله. (۱۳۹۱). بازآفرینی فرهنگ‌مدار در بافت تاریخی شهر قزوین با تأکید بر گردشگری شهری، *مطالعات معماری ایران*، شماره ۲، ۹۹-۱۰۸.
- برنز، پیتنر. (۱۳۸۵). *درآمدی بر مردم‌شناسی گردشگری*، ترجمه هاجر هوشمندی، چاپ اول، تهران: افکار.
- بشرل، لیونل و ولا، فرانسوا. (۱۳۹۱). *گردشگری بین‌المللی*، مترجمان: محمدمهدی کتابچی و محمدابراهیم گوهریان، چاپ چهارم، تهران: موسسه انتشارات امیرکبیر.

شناسایی مسیر گردشگری در بافت تاریخی شهر بوشهر... علی‌الحسابی و مزارعی | ۶۹

پوراحمد، احمد، فرهودی، رحمت‌اله، زنگنه شهرکی، سعید و شفاعت قراملکی، طهورا. (۱۴۰۰). ارزیابی قابلیت‌های گردشگری بافت‌های تاریخی در جهت بازآفرینی شهری (مطالعه‌ی موردی: شهر تبریز)، *مطالعات مدیریت گردشگری*، ۱۶(۵۳)، ۲۰۱-۲۳۲.

پیرس، فیلیپ. (۱۹۸۹). رفتار گردشگر، ترجمه: ضرغام بروجنی. تهران: مهکامه.
جوری، آمنه، سرور، رحیم و منیری، جاوید. (۱۳۹۴). بررسی امکان ایجاد پیاده‌راه‌های گردشگری در مراکز شهری (مورد شناسی: مرکز شهر زنجان)، *جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای*، ۵(۱۵)، ۱۵۵-۱۷۶.

حبیبی، سید محسن. (۱۳۸۰). مسیر پیاده گردشگری، هنرهای زیبا، ۱(۹)، ۴۳-۵۱.
حیدری چیانه، رحیم. (۱۳۸۷). مبانی برنامه‌ریزی صنعت گردشگری، تهران: سمت.
رهنمایی، محمدتقی. (۱۳۹۰). گردشگری شهری، تهران: سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
زالی، شقایق و پیر بابایی، محمدتقی. (۱۳۹۵). بازآفرینی بافت تاریخی شهر با رویکرد زمینه‌گرایی، *کنفرانس بین‌المللی انسان، معماری، مهندسی عمران و شهر*، تبریز: مرکز مطالعات راهبردی معماری و شهرسازی.

سازمان برنامه‌ریزی منطقه‌ای سن‌دیه‌گو. (۱۳۸۸). *برنامه‌ریزی و طراحی برای پیاده‌راه‌ها (رهنمودهای طراحی شهری پیاده‌مدار)*، ترجمه: رضا بصیری مژده‌ی، تهران: طحان.
سقائی، محسن، امینی‌نژاد، غلامرضا و صبوری، غلامرضا. (۱۳۹۵). بررسی توانمندی‌های گردشگری شهر ساحلی بوشهر بر اساس مدل سوات و تاپسیس، *جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*، ۲۷(۶۱)، ۹۹-۱۲۷.
سیف‌الهی فخر، سپیده، لاریمیان، تایماز و معززی مهر طهران، امیرمحمد. (۱۳۹۲). تعیین شاخص‌های مؤثر در خلق مکان‌های امن پیاده‌مدار جهت ارتقاء تعاملات اجتماعی، *انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران*، ۱(۵)، ۸۵-۹۵.

شولتر، کریستیان نوربرگ. (۱۳۸۴). *مفهوم سکونت به‌سوی معماری تمثیلی*، ترجمه: احمد یارا احمدی، تهران: آگه.

شیعه، اسماعیل، حبیبی، کیومرث و پیرایه‌گر، میلاد. (۱۳۹۴). تبیین شاخص‌های جانمایی پیاده‌راه‌های شهری بر اساس اهداف توسعه پایدار اجتماعی با استفاده از روش AHP، *هویت شهر*، ۹(۲۲)، ۱۹-۲۹.

صفدری، سیما، پورجعفر، محمدرضا و رنجبر، احسان. (۱۳۹۳). بازآفرینی فرهنگ‌منا زمینه‌ساز ارتقاء تعاملات فرهنگی (نمونه موردی: بافت تاریخی شهر مشهد)، *هفت شهر*، ۴(۴۷)، ۲۵-۳۹.
عباس‌زاده، مظفر و ایشم، معصومه. (۱۳۹۶). تعریف محور تاریخی، فرهنگی و گردشگری در بافت کهن شهر ارومیه، *جستارهای شهرسازی*، ۱۳(۴۸)، ۹۷-۱۱۴.

عباس زاده، مظفر، محمدمرادی، اصغر و سلطان احمدی، الناز. (۱۳۹۴). نقش ارزش‌های میراث معماری و شهری در توسعه گردشگری فرهنگی (مطالعه موردی: بافت تاریخی ارومیه)، *مطالعات شهری*، ۱۴(۴)، ۷۷-۹۰.

عبداللهی، علی اصغر، غضنفرپور، حسین و بشردوست، نسرين. (۱۳۹۵). بررسی بافت فرسوده شهری با رویکرد توسعه گردشگری (موردشناسی: محله درب شازده «واقع در منطقه ۸ شیراز»)، *جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای*، ۶(۲۱)، ۷۷-۹۴.

علی تاجر، سعید، کریمی مشاور، مهرداد و حاجیان، مینا. (۱۳۹۴). مقایسه تطبیقی عملکرد خیابان‌های پیاده محور باهدف تقویت زندگی جمعی در شهر اسلامی-ایرانی، *نقش جهان*، ۵(۳)، ۸۰-۸۸.

فلامکی، محمدمنصور. (۱۳۸۸). *باززنده‌سازی بناها و شهرهای تاریخی*، تهران: دانشگاه تهران.

کاشانی‌جو، خشایار. (۱۳۸۹). *پیاده‌راه‌ها؛ از مبانی طراحی تا ویژگی‌های کارکردی*، تهران: آذرخش.

محمدی، محمود و چنگلوایی، یونس. (۱۳۹۲). ارزیابی مؤلفه‌های کیفیت فضای شهری بر میزان مطلوبیت مسیرهای پیاده گردشگری (مورد پژوهی اولویت‌بندی مسیرهای گردشگری پیاده در شهر اصفهان)، *انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران*، ۴(۱)، ۱۵-۳۲.

مرادپور، نبی، تقوی‌زیروانی، اسماعیل و قربانی، حمید. (۱۳۹۶). بررسی تأثیر شاخص‌های پیاده‌مداری بر توسعه گردشگری پیاده شهری (نمونه موردی: شهر خرم‌آباد)، *گردشگری شهری*، ۴(۲)، ۹۹-۱۱۲.

معینی، محمد مهدی. (۱۳۸۵). افزایش قابلیت پیاده‌مداری، گامی به سوی شهری انسانی‌تر، *هنرهای زیبا*، ۲۷(۲۷)، ۵-۱۶.

موحد، علی و احمدی، عاطفه. (۱۳۹۱). مسیریابی گردشگران در بافت‌های تاریخی با رویکرد حفاظت و احیای این بافت‌ها با استفاده از GIS (نمونه موردی: سنندج)، *محیط‌شناسی*، ۳۹(۱)، ۹۳-۱۰۰.

نادری گرزالدینی، مرجانه. (۱۳۹۷). نقش آیین‌های محلی در جذب توریسم و توسعه گردشگری (مطالعه موردی: آیین نوروزخوانی در مازندران)، *پژوهش‌های گردشگری و توسعه پایدار*، ۱(۱)، ۳۵-۴۴.

References

- Abbaszadeh, M., & Eisham, M. (2016). Defining the historical, cultural and tourism axis in the ancient context of Urmia city, *Shahrsazi Journals*, 13(48), 97-114 [In Persian]
- Abbaszadeh, M., Mohammad Moradi, A., & Soltanahmadi, E. (2015). The Role of Architectural and Urban Heritage Values in Cultural Tourism Development: Case study: The historical fabric of Urmia. *Motaleate Shahri*, 4(14), 77-90 [In Persian]
- Abdollahi, D., Ghazanfarpour, D., & Bbasha Doost, N. (2016). Evaluation of Urban old Texture by the Tourism Development Approach Case Study: Darbe Shazdeh District Located in Region No. 8 Shiraz". *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, 6(21), 77-94 [In Persian]

- Ahmadian, R., & Bayatzadeh, M. (2012). The design of sidewalks in the historical context of cities as a factor of development of the tourism industry (case study: Zanjan), *first national conference on urban planning and architecture over time*, Qazvin: Imam Khomeini International University [In Persian]
- Akbarzadeh, A., Ahmadi, H., & Azadeh, R. (2016). Evaluation the desirability of urban sidewalk based on qualitative factors Case study: Alam al-Hoda sidewalk in Rasht city. , 7(25), 125-140 [In Persian]
- Ali Tajer, S., Karimi Moshaver, M., & Hajian, M. (2014). A comparative comparison of the performance of pedestrian-oriented streets with the aim of strengthening collective life in an Islamic-Iranian city, *Naqsh Jahan*, 5(3), 80-88 [In Persian]
- Aminzadeh, B., & Dadras, R. (2022). Cultural Regeneration of Qazvin Historical Texture Based on Urban Tourism. *Journal of Iranian Architecture Studies*, 1(2), 99-108 [In Persian]
- Becherel, L., & Vella, F. (2011). *International tourism*, translated by Ketabchi, M., & Goharian, M., 4th edition, Tehran: Amir Kabir Publishing House [In Persian]
- Bourgeois, V. (2013). Sur les routes de la memoire. In Bourdieu, L & Marcotte, P (Eds), *Colloque International Routes Touristiques et Itinéraires Culturels, entre Memoire et Developpement Conference Proceedings* (pp. 90-98). Canada: Presses de l'Universite Laval Quebec.
- Burns, P. (2006). *An introduction to the anthropology of tourism*, translated by Houshmandi, H., first edition, Tehran: Afkar [In Persian]
- Doratli, N., & Onal, S. (2000). Urban design strategies in historic environments: evaluation of Nicosia Arab Ahmed quarter revitalization project from a strategic planning approach, *First International Urban Design Week*, 2000, Istanbul: Turkey.
- Doratli, N., Hoskara, S. O., & Fasli, M. (2004). An analytical methodology for revitalization strategies in historic urban quarters: A case study of the walled city of Nicosia. North Cyprus. *Cities*, 21(4): 329-348.
- Doratli, N. (2005). Revitalizing historic urban quarters: A model for determining the most relevant strategic approach. *European Planning Studies*, 13(5): 749-772.
- Falamaki, M. (2009). *Revival of historical buildings and cities*, Tehran: University of Tehran [In Persian]
- Habibi, M. (2001). Tourism Walking Path, *Fine Arts*, 1(9), 43-51 [In Persian]
- Hernández, M., Calle-Vaquero, M., C Yubero. (2017). Cultural Heritage and Urban Tourism: Historic City Centres under Pressure, *Sustainability*.

- Heydari Chianeh, R. (2008). *The basics of tourism industry planning*, Tehran: Samt [In Persian]
<https://tourismnotes.com/>
- Human Development Report. (1995). *United Nations Development Programme (UNDP)*, New York, Oxford University Press.
- IKOMOS. (2008). *Annual Report 2008*, Value 1.
- Joori, A., Sarvar, D., & Moniri, J. (2015). Feasibility Study of Tourist Walking Routs in Downtowns (Case study; Zanjan Downtown). *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, 5(15), 155-176 [In Persian]
- Kashanijou, Kh. (2010). *Sidewalks; from design basics to functional features*, Tehran: Azarakhsh [In Persian]
- Lehman, S., (2019). *URBAN REGENERATION, A Manifesto for transforming UK Cities in the Age of Climate Change*, Palgrave Macmillan, Switzerland.
- Moeini, M. (2006). Increasing walkability, a step towards a more humane city, *Fine Arts*, 27(27), 5-16 [In Persian]
- Mohammadi, M., & Changlavai, Y. (2012). Evaluation of urban space quality components on the desirability of pedestrian tourism routes (case study: prioritizing pedestrian tourism routes in the city of Isfahan), *Iranian Architectural and Urban Planning Scientific Association*, 4(1), 15-32 [In Persian]
- Moradpoor, N., & Taghavi ziravani, E. (2017). Explain the impact of tourism on the development of urban walkability index (Case study: Khorramabad). *Urban tourism*, 4(2), 99-112 [In Persian]
- Movahed, A., & Ahmadi, A. (2013). Finding Tourists Path in Historical Textures Using GIS (Case Study: Sanandaj Historical Texture). *Journal of Environmental Studies*, 39(1), 93-100 [In Persian]
- Naderi Gorz-o-aldini, M. (2018). The role of local rituals in tourism attraction and tourism development (case study: Nowruz reading ritual in Mazandaran), *Tourism Research and Sustainable Development*, 1(1), 35-44 [In Persian]
- Pirerice, Ph. (1989). *Tourist behavior*, translated by Boroujeni, Z., Tehran: Mahkame [In Persian]
- Pendlebury, J. (2009). *Conservation in the age of consensus*. London: Rutledge.
- Pourahmad, A., Farhudi, R., Zangeneh Shahraki, S., & Shafaat Gharamaleki, T. (2021). Assessing the Tourism Capabilities of Historical Textures for Urban Regeneration (Case Study: Tabriz city). *Tourism Management Studies*, 16(53), 201-232 [In Persian]

- Rahnamaei, M. (2011). *Urban tourism*, Tehran: Organization of Municipalities and Rural Districts of the country [In Persian]
- Roberts, P.W., & Sykes, H. (2000). *Urban Regeneration: A Hand Book*. London: Sage.
- Safdari, S., Pourjafar, M., & Ranjbar, E. (2014). Culture led regeneration, grounds of promoting cultural interactions (Case Study: the historical context of Mashhad). *Haftshahr*, 4(47, 48), 25-39 [In Persian]
- Saghei, M., Amini Nejad, G., & sabuhi, G. (2016). Check Tourism Potentials Coastal town of SWOT and TOPSIS model based Bushehr. *Geography and Environmental Planning*, 27(1), 103-130 [In Persian]
- Salonia, P. (2016). Tourism, migration, heritage, culture, inclusion: recovering the memory of ourselves for the sustainable cities and society of the XXI century, *Procedia-social and behavioral sciences* 223, 668-675.
- San Diego Regional Planning Organization. (2009). *Planning and Designing for Pedestrians (Pedestrian Urban Design Guidelines)*, translated by Basiri Mozhdehi, R., Tehran: Tahan [In Persian]
- Seif-o-allahi, S., Larimian, T., & Moazezi Mehr Tehran, A. (2013). Determining the effective indicators in creating safe pedestrian places to promote social interactions, *Iranian Architectural and Urban Planning Scientific Association*, 1(5), 85-95 [In Persian]
- Schultz, Ch. N. (2005). *The concept of dwelling towards an allegorical architecture*, translated by Yara Ahmadi, A. Tehran: Agah [In Persian]
- Shie, E., Habibi, K., & Pirayegar, M. (2015). Clarifying the location indicators of urban sidewalks based on the goals of sustainable social development using the AHP method, *City Identity*, 9(22), 19-29 [In Persian]
- Tiesdell, S., Taner, O., & Heath, T. (2005). *Revitalizing historic urban quarters*. Oxford: Antony Rowe Ltd, Eastbourne.
- United Nations Conference on Human Settlements. (1996). Habitat II, *World Assembly of Cities and Local Authorities*, May 30–31, Istanbul.
- Vehbi, B. O., & Hoskara, S. Ö. (2009). A Model for Measuring the Sustainability Level of Historic Urban Quarters. *European Planning Studies*. Available from: www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09654310902778201.
- World Tourism Organization. (1999). *Tourism: 2020 Vision. Executive summary*, Madrid: WTO.
- Zali, Sh., & Pir Babaei, M. (2016). Regenerating the historical context of the city with a contextual approach, *International Conference on Man,*

استناد به این مقاله: علی الحسابی، مهران، مزارعی، محبوبه. (۱۴۰۱)، شناسایی مسیر گردشگری در بافت تاریخی شهر بوشهر با رویکرد گردشگری فرهنگ‌مبنا. *مطالعات مدیریت گردشگری*، ۱۷(۵۹)، ۳۹-۷۴. doi: 10.22054/tms.2022.69606

Tourism Management Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License